

MÉSZÁROS ÁDÁM – SZABÓ IMRE

A szellemi tulajdont sértő
bűncselekmények nyomozásának néhány tapasztalata
és az üldözés lehetőségei¹

A következő tanulmányban a szellemi tulajdon-jogokat sértő bűncselekmények empirikus kutatásának tapasztalatai közül osztunk meg néhányat az olvasóval. Különösen két nagyobb rész felé fordítjuk a figyelmünket: előbb az e deliktumok nyomozása során felvetődő nehézségekre térünk ki, majd egyekszünk egyfajta alternatívát vázolni a szerzői jogot sértő bűncselekmények büntetőjogi üldözésére, olyat, amely kielégíti mind a megváltozott társadalmi elvárásokat, mind a szerzői jogi jogosultak igényét. Kutatási tapasztalatainkat egyaránt célozzuk a nyomozó hatóságok és a büntetőügyben eljáró más igazságszolgáltatási hatóságoknak, és egyben – lehetőségeinkhez mérten – segítséget is kívánunk nyújtani nekik a munkájuk folyamán. Mindamellet szeretnénk felhívni a jogalkotó figyelmét is a (büntető)jogi szabályozás differenciáltabb lehetőségére.

**A szellemi tulajdont sértő bűncselekmények nyomozásának
néhány tapasztalata**

Az empirikus kutatás egyik tapasztalata az volt, hogy a szellemi tulajdont sértő bűncselekmények nyomozása és bizonyítása során számos kérdés és probléma vetődik fel. Ezek közül három területet emelünk ki. Az első kettő között (azaz a szakértők és a vagyoni hátrány összegének megállapítása) szoros kapcsolat áll fenn, és ezek azok a területek, amelyeken véleményünk szerint égető szükség lenne mind a jogbiztonságnak megfelelő, mind az egységes jogalkalmazás megteremtésére. A harmadik kérdéskörre a joggal való élés lehetősége és egyfajta gyakorlati probléma hívta fel a figyelmet.

¹ A kézirat lezárva: 2012. február 6.

Elsőként a bizonyítás eszközei közül a szakértőre és a szakvéleményre térünk ki, mivel tapasztalataink szerint a vizsgált bűncselekmények esetén viszonylag gyakori ennek a bizonyítási eszköznek az igénybevétele. A szakértő igénybevitelével és magának a szakvéleménynek a tartalmával kapcsolatban azonban több probléma is felvetődik.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) szerint szakértőt akkor kell alkalmazni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges [Be. 99. § (1) bek.]. Ebből a szabályból több dolog vezethető le. Az egyik, hogy ha olyan kérdés merül fel, amelynek eldöntéséhez különleges szakértelem szükséges, a szakértő alkalmazása nem mellőzhető. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a különleges szakértelmet igénylő tény bizonyításának kizárólagos eszköze a szakvélemény lenne: igénybe vehető más bizonyítási eszköz is. A másik fontos kérdés a szakértő és a büntetőügyben eljáró hatóság kompetenciájának megoszlása. A szakértő csak és kizárólag a működési körébe tartozó kérdéssről nyilváníthat szakvéleményt. Azaz a szakértő kompetenciája csak a szakértelmén alapuló ténykérdésekre vonatkozhat: ezek megismerésére, értékelésére, illetve ezekből további következtetések levonására. A szakértő kompetenciája itt tehát véget ér. A jogi szakértelmet igénylő kérdések, azaz a jogkérdések megítélése minden esetben a büntetőügyben eljáró hatóság kompetenciájába tartozik, ezek nem utalhatók a szakértői kompetencia körébe.² Másként fogalmazva, a különleges szakértelem ott kezdődik, ahol a jogi szakértelem kompetenciája véget ér.³ Szintén a kompetenciamegoszlás szabályából következően, még abban az esetben is kötelező a szakértő igénybevétele, ha a hatóság valamely tagja egyébként birtokában van az adott szakkérdés eldöntéséhez szükséges különleges szakismeretnek. Az ezzel kapcsolatos tevékenysége ugyanis egyrészt meghaladná a jogi kompetencia kereteit, másrészt a hatóság tagjának a bizonyítandó tényre vonatkozó szubjektív ismerete nem minősül bizonyítéknak, esetlegesen fennálló szakértelme nem pótolhatja a szakértő véleményét.⁴

A szabad bizonyítás elvéből az következik, hogy a szakértő véleményének a büntetőügyben nincs kitüntetett szerepe, nincs nagyobb bizonyító ereje, mint bármely más bizonyítási eszköznek. A hatóságok ugyanis nincsenek kötve a szakértői véleményben foglaltakhoz, a szakvélemény elfogadása

² Cséka Ervin (szerk.): A büntetőeljárás jogi alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged, 2004, 251. o.

³ Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006, 142. o.

⁴ Cséka Ervin (szerk.): i. m. 252. o.

vagy elvetése a hatóság mérlegelési tevékenységébe tartozik, a szakvéleményt a hatóság a már említetteknek megfelelően önmagában és más bizonyítékokkal összevetve is köteles értékelni. A szakvélemény tehát ugyanúgy kritika tárgyául szolgálhat, mint bármely más bizonyítási eszköz, ezzel szemben is lefolytatható ellenbizonyítás.⁵

Mindezeket azért nagyon fontos kiemelni, mert a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (korábban: Magyar Szabadalmi Hivatal) mellett működő Szerzői Jogi Szakértői Testület (SzJSzT) szakvéleményei sokszor szolgálnak hivatalozási alapul a szerzői jogot sértő bűncselekmények miatti eljárásokban. E testület a szakvéleményeiben – mint ahogy azt a testület hivatalos honlapja is megemlíti⁶ – szakkérdéseken túl jogkérdésekre is kiterjeszkedik. Ezen kívül sajnálatos az a gyakorlat, hogy a büntetőügyben alkalmazott szakvélemények rendszeresen foglalnak állást jogkérdésekben is.⁷ Ezek figyelembevétele büntetőügyben teljesen ellentétes a Be. szabályaival. A szakértő csak ténykérdésben (szakkérdésben) nyilatkozhat, a szakvélemény is csak erre terjedhet ki. A jogkérdések eldöntése kizárólag az eljáró hatóság kompetenciájába tartozik. A jogkérdést is tartalmazó szakvélemény sorsával kapcsolatban azt az álláspontot tekintjük irányadónak, hogy mivel az nem felel meg a Be. által támasztott alapvető követelménynek, az eljárásban szakvéleményként nem vehető figyelembe, és mivel a büntetőjogi felelősség alapvető kérdésében foglal állást, elfogultság miatt a ténymegállapításokra szorítkozó okirati bizonyítékként sem értékelhető.⁸ Jogkérdésben a szakértő nem nyilatkozhat, és a büntetőügyben eljáró hatóság sem kérhet fel más hatóságot, hogy a jogkérdés eldöntésében neki segítséget nyújtson.

A vagyoni hátrány megítélésének kérdései

A vizsgált bűncselekmények nyomozásának elhúzódását – kivéve ez alól a bonyolultabb megítélésű ügyeket – az okozza, hogy a nyomozó hatóság minden esetben szakértőt rendel ki az általa szakkérdésként kezelt vagyoni hátrány összegének a megállapítására. Ez kivétel nélkül minden ügyben büntügyi költséget keletkeztet, egyúttal pedig a nyomozás határidejét is elnyújtja. Nem véletlenül alakult ki az a gyakorlat, hogy a szakértői vélemények bevárása

⁵ Tóth Mihály (szerk.): i. m. 254. o.

⁶ <http://www.mszh.hu/testuletek/szjszt>

⁷ Szathmáry Zoltán: A szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nyomozásának jogalkalmazási anomáliái. Magyar Jog, 2010/3., 154. o.

⁸ Uo.

miatti nyomozási határidők meghosszabbításakor alapvetően három hónapos hosszabbításból indulnak ki. A nyomozó hatóság azt reméli a szakértő kirendelésétől, hogy azzal pontosan meghatározható a cselekménnyel okozott vagyoni hátrány, és a szakértői vélemény beérkezése után soha nem kérdőjelezi meg az abban foglaltakat. Ez a szemlélet azonban alapvetően téves. A vagyoni hátrány számítása tekintetében a szakértői gyakorlat nem hogy nem egységes, de egymásnak nagyon gyakran teljesen ellentmondó is. A következőkben az empirikus kutatás során szerzett az irányú tapasztalatainkat osztjuk meg az olvasóval, hogy hányféle módszer is létezik a szakértői körökben az ugyanazon elkövetési tárgy vonatkozásában bekövetkezett vagyoni hátránnak a szakértői meghatározására.

A vagyoni hátrány meghatározására vonatkozó módszerek esetében először is megkülönbözteti meg az egyes metódusokat egymástól, hogy a vizsgált szerzői művek esetén milyen módon történik az árak meghatározása a vizsgált szerzői művek értékét.

A leggyakrabban előforduló elkövetési tárgyak vonatkozásában összegyűjtöttük azokat az árképzési módszereket, amelyek a vizsgált bűnügyekben jellemzően előfordultak. Így vizsgáltuk az árképzési módszereket a hangfelvételek, a filmalkotások és a szoftverek tekintetében. A vizsgálat során tapasztaltuk alapján a következő árak adták az árkalkuláció alapját:

Szoftverek esetében:

- bruttó kiskereskedelmi ár,
- szoftverforgalmazó cégek árai,
- szoftverforgalmazó cégek átlagárai,
- nettó kiskereskedelmi ár.

Hangfelvételek esetén:

- Mahasz jogdíja,
- nettó nagykereskedelmi ár.

Filmalkotások esetén jórészt a hangfelvételek vonatkozásában vizsgált módszereket alkalmazták a szakértők.

Viszonylag gyakran előfordult, hogy a szakértő egyszerűen nem határozta meg a szakvéleményében, hogy mi volt az árkalkulációjának az alapja. Ezeknél az eseteknél önmagában aggályos a vagyoni hátrányra vonatkoztatott következtetés, ez az aggály azonban az egész eljárás során egyik eljárási szereplőnél sem merült fel.

A vizsgált árképzési módszereknél általános eltérésként vetődött fel, hogy az egyes szellemi termékek árait a szakértők a szakvélemény készítésének dátuma szerinti árakkal, illetve az elkövetéskori árakkal számolták. A szellemi termékek árának folyamatos csökkenése figyelhető meg a piacon a szoftverek, a zenék és a filmek esetében, nagyon kivételes az a tendencia a vizsgált szellemi termékek esetén, hogy egy termék ára utólag növekszik. Ha ezeket az állításokat adottnak vesszük, akkor a termékek árának meghatározásakor a szakértői vélemény készítésének időpontját célszerű figyelembe venni. Ezzel elkerülhető, hogy – figyelembe véve a Btk. időbeli hatályának szabályait⁹ – az elkövetőre vonatkozóan magasabb vagyoni hátrányt állapítsunk meg, ami a visszaható hatály tilalmába ütköző jogalkalmazást idézhet elő. Ez természetesen akkor okozhat problémát, ha az elkövetés időpontjának árai szerinti vagyoni hátrány a bűncselekmény minősített esetét teszi megállapíthatóvá, míg az elbíráláskori értékek csak a bűncselekmény alapesetét.

A vagyoni hátrány során alkalmazható eljárással kapcsolatban célszerű megemlíteni az SzJSzT 31/2003. számú véleményében rögzítetteket: „*a jogdíj mértéke meghatározható számítással, vagy becsléssel*”. Az nyilvánvaló, hogy a *royalty típusú*, tehát a felhasználással elért bevétel arányában meghatározható jogdíj mértékét csaknem mindig ki lehet számítani. Ennek feltétele, hogy a jogsértő felhasználó a kiszámításhoz szükséges adatokat szolgáltatassa. Erre a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) 94. §-a (1) bekezdésének *d*) pontja alapján és minden más olyan külföldi szerzői jogi törvény szerint is kötelezhető, amelynek szabályai megfelelnek a szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonatkozásairól szóló egyezménynek (*Trade-related Aspects of Intellectual Property Rights; TRIPS*).

Az SzJSzT gyakorlata alapján számítással lehet meghatározni az *elmaradt licenciadíj (jogdíj)* mértékét például olyan esetben, amikor kereskedelmi forgalomban kapható úgynevezett „dobozolt” szoftverek engedély nélküli felhasználása tárgyában kell döntenet (SzJSzT 5/95.). Ugyancsak így lehet eljárni olyan esetekben is, amelyekben a közös jogkezelés körében a hivatalos lapban közzétett jogdíjak alapján lehet az elmaradt jogdíj mértékét meghatározni (SzJSzT 27/95.). Hamisított CD-k forgalomba hozatala esetében is ki lehet indulni a fogyasztói árból a gazdagodás/hátrány meghatározása során

⁹ A bűncselekményt az elkövetése idején hatályban lévő törvény szerint kell elbírálni. Ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új törvényt kell alkalmazni; egyébként az új büntetőtörvénynek nincs visszaható ereje.

(SZJSzT 01/00, 10/01.). Az egyösszegű, tehát nem a bevétel százalékában meghatározott jogdíj mértékét rendszerint csak becsülni lehet.

A vizsgált esetek vonatkozásában leszögezhető, hogy ugyanazon típusú jogdíjak vonatkozásában teljesen esetlegesen történt a számítás és a becslés módszerének alkalmazása. Általában – főleg a hangfelvételek, filmalkotások vonatkozásában – tipikusan a becslés módszerét választották a szakértők. Ez a módszer, miként az a bemutatott véleményből látható, az elmaradt licenccélt vonatkozásában nem alkalmazható, ott továbbra is a számítás módszerét célszerű alkalmazni. A becslés módszerének az alkalmazása mellett szól azonban a Legfőbb Ügyészség Nyomozás-felügyeleti Főosztálya által összeállított, 1999. május 31. napján lezárt *Hatályos anyagi jogi és nyomozás felügyeleti eljárási iránymutatások gyűjteményének* 9. pontja is. E szerint a Btk. 329/A §-a miatt indult büntetőeljárásoknak nem feladatuk az ebből eredő anyagi jogsérelmek pontos megállapítása és rendezése. Ezért a tényállás a vagyoni hátrány tekintetében – általában – akkor tekinthető felderítettnek, ha kellő támpontot ad annak nagyságrendje a cselekmény minősítése, illetve a felelősségre vonás módja és mértéke szempontjából. A vagyoni hátrány mértékét – rendszerint – olyan ténykérdésnek kell tekinteni, amelyre a sértett közléséből, a vonatkozó szerződések tartalmából, illetve a jogsértés folytán előállt más igazolt adatokból kell következtetni. Ezért a vagyoni hátrány mértékének megállapításához szakértő igénybevétele általában nem indokolt.¹⁰

A Budapesti II. és III. Kerületi Ügyészség 1581/2008. számú bűnügyében a szakértői vélemény kárérték-meghatározása vonatkozásában panasszal élt a terhelt. A panaszban előadta, hogy véleménye szerint, ha nem a piacon fellelhető legalacsonyabb árral számol a szakértő, akkor kárt okoz a szerzőnek az is, aki alacsonyabb áron árulja legálisan az adott művet, ezért véleménye szerint a legalacsonyabb törvényes beszerzést nyújtó árral kell számolni a vagyoni hátrány meghatározásánál.

Gyakori problémaként merült fel a szakértői véleménynél az is, hogy a jogsértő zenei adatállományok esetében, amelyeknél nem ismerték fel a jogosultat, ismeretlen előadóként határozták meg azt, amikor azonban összegezni kellett az egy szerzői jogi jogosult sérelmére megvalósított vagyoni hátrány összegét, akkor az ismeretlen előadóknál is összegezték a vagyoni hátrányt. Az ismeretlen előadók vonatkozásában különösen aggályos, hogy

¹⁰ A szerzők egyike különvéleményét fogalmazza meg ezzel kapcsolatban, és nem tartja megengedhetőnek, hogy vagyon elleni bűncselekmény nyomozása, elbírálása során (főleg olyan bűncselekmény esetén, amely elkövetési érték vagy vagyoni hátrány szerint minősül) az alapul szolgáló tényállás ne tartalmazza a pontos elkövetési értéket vagy vagyoni hátrányt.

mivel a szerzői jogi jogosult ismeretlen, ezért nem lehet megállapítani, hogy az adott szerzői mű a szerzői jogi törvény hatálya alá tartozik-e, vagy sem. Ilyen esetben e cselekmények vonatkozásában a büntetőeljárás megszüntetése indokolt.

Szoftverek

A vagyoni hátrány összegének megállapítása különösen a *szoftverekre* elkövetett szerzői jogi jogsértések esetében aggályos. Ezekben az esetekben voltaképpen arról van szó, hogy ténylegesen senkinek a vagyonában nem áll be értékesökkenés, mivel a szoftver nem kerül ki senkinek a birtokából, mint például a lopás esetén.¹¹ Éppen emiatt a bűncselekménnyel okozott vagyoni hátrány több nehézséget vet fel. A vagyoni hátrány meghatározására irányuló szakvélemények gyakran hivatkoznak az SzJSzT 15/2000/1-2. számú szakvéleményére, és ennek alapján a szoftver vélelmezett kiskereskedelmi árat veszik alapul.¹² Ezzel a megoldással szemben a következők hozhatók fel:

- a) Előfordulhat, hogy a kérdéses szoftver már eleve nem vagy nem csak kiskereskedelmi forgalomban, esetleg valamilyen akció folytán lényegesen olcsóbban kapható.
- b) A bűncselekmény által védett jogi tárgyra tekintettel csak a tényleges sértett, azaz a szerzői jog jogosultjának ténylegesen elszenvedett vagyoni hátránya vehető figyelembe a bűncselekmény megállapítása során. Ebbe a körbe a kiskereskedő haszna és a szoftver egyéb járulékos költségei (adathordozó, csomagolás, dokumentáció, terméktámogatás, szállítás, raktározás stb.) a törvény helyes értelmezését figyelembe véve nem vonhatók be. Ennek sajnálatos módon ellentmond, hogy ezeket a járulékos költségeket az SzJSzT hivatkozott szakvéleménye – és az azon alapuló szakértői gyakorlat – beleszámítja a vagyoni hátrányba, csupán az áfa mértékét nem (ez az államot illető járulékos költség). Ráadásul manapság számos olyan szoftver van, amelyet az internetről (is) le lehet tölteni (meg lehet vásárolni), ebben az esetben a járulékos költségek értelmüket veszítik.
- c) Amikor a szakvélemény a legdrágább kiskereskedelmi árat veszi alapul, azt vélelmezi, hogy e legdrágább kiskereskedelmi forgalomban nem vásárolta meg a szoftvert a felhasználó. A vélelmek – legalábbis az elkövető hátrá-

¹¹ Magyar Csaba: Mennyit ér a szoftver? Infokommunikáció és jog, 2004/1., 34. o.

¹² Szathmáry Zoltán: i. m. 156. o.

nyát szolgálók – a büntetőjog területén jogállami keretek között nem szolgálhatnak hivatkozási alapul.

A tényleges vagyoni hátrány így „az az összeg, amit maga a szerzői jogi jogosult egy eladott programpéldány után, ide nem értve a jogosulatlan felhasználás által nem érintett részeket, mint tiszta hasznot realizált volna. Így tehát a gyári árból levonandó a dokumentáció anyagi és eszmei értéke – feltevéve, hogy azt nem másolták le –, és az így kapott összeg még csökkentendő az arányosan fennmaradó, ha úgy tetszik tiszta szoftverrész anyagi előállítási költségeivel. Ez az az összeg, ami tényleges elkövetési értéként megjelenik, ez az az összeg, amivel a jogosult bevételei csökkennek, ez az az összeg, amiért az elkövetőnek felelnie igazságos, és az az az összeg, ami [...] gyakorlatilag teljesen megállapíthatatlan.”¹³ Az viszont bizonyos, hogy az alapul vett kiskereskedelmi ár olyan vélelem, amely nem feltétlenül felel meg a valóságnak, és amelynek a figyelembevétele egyértelműen az elkövető hátrányát szolgálja, mivel kétségtelenül a legmagasabb értéket veszi alapul. A felelősségteljes szakértői munka lényege éppen abban állna, hogy próbáljon meg legalább megközelítőleg olyan értéket megállapítani, amely a leginkább megfelel a valóságnak.

Mindemellett a gyakorlatban a következő díjszámítási eljárások érvényesülnek.

Bruttó kiskereskedelmi ár – a bruttó kiskereskedelmi ár a szakértői véleményekben tipikusan tartalmazza az általános forgalmi adót, a kis- és nagykereskedelmi árrést, a szállítási, csomagolási költséget és a szerzőnek fizetendő jogdíjat is.

Ennek a számítási módnak a kritikájaként jelent meg az egyik szakértői véleményben, hogy „a károkozás értéke a szoftver másolatok esetében önmagában nem mindig vonhatók párhuzamba a kiskereskedelmi forgalomban kapható szoftverek értékével. Ennek oka, hogy a másolt szoftverek CD lemezei jelen esetben nem hordozzák a kiskereskedelmi forgalomban kapható szoftvercsomagok jellemzőit. Azaz nincs eredetivel hasonlatos csomagolása, licenc papírok, hologramos matrica, használati leírás, gyári CD címkézés vagy feliratozás hiányzik, így a károkozási értéket csökkentik, ezzel a szoftver valós használati értéke is csökken. Az Sztj. értelmezésében a szoftver része a leírás és minden egyéb szoftverhez kapcsolódó dokumentáció, esetleges support is.”

¹³ Magyar Csaba: i. m. 35–36. o.

A Kaposvári Városi Bíróság 201/2008. számú ügyében a szakértő – a szakvélemény-készítés időpontjában meghatározott – bruttó kiskereskedelmi árakkal számolt. Ennek okaként előadta, hogy „nem lehetséges nyomon követni minden egyes program árváltozásait a megjelenését követően, a forgalmazás megszűnéséig. A bruttó kiskereskedelmi ár, a szakvélemény kiadását követően még néhány hónapig (ameddig a megadott honlapon nem változik) elérhető, ellenőrizhető. A bruttó kiskereskedelmi ár tartalmazza az általános forgalmi adót, a kis és nagykereskedelmi árrést, az esetleges szállítási, csomagolási költségeket, és a szerzőnek fizetendő jogdíjat. A forgalmazók üzleti titokként kezelik a bruttó kiskereskedelmi ár fentiekben ismertetett felosztásának arányait, így az igazságügyi informatikai szakértői gyakorlatban nincs módszer ennek számszerűsítésére.”

A Fonyódi Városi Bíróság 41/2009. számú ügyében a szakértő árkalkulációs módszerének fő elvi pontjaként azt rögzítette, hogy a szoftverek árazásának fő szempontja az, hogy mennyiért juthat hozzá valaki a szoftverhez, ha legálisan szeretné használni. Ez pedig véleménye szerint a bruttó kiskereskedelmi ár. Egyébiránt pedig rögzítette, hogy a vagyoni hátrány meghatározása nem informatikai kérdés, ennek megállapítása nem tartozik az informatikai szakértő hatáskörébe.

Szoftverforgalmazó cégek árlistái – kevésbé jellemző árképzési módszernek számít a szoftverforgalmazó cégek árlistái alapján meghatározott termékár. Az ezt a módszert alkalmazó szakértők az árképzésnél figyelembe vették a szoftvergyártók honlapjain található árakat, az egyéb internetes weblapokon fellelhető árakat, a magyarországi kis- és nagykereskedelmi árakat. Ha több termékár is megtalálható volt, akkor általában a fellelt árak közül az alacsonyabb termékárat vették figyelembe. A kereskedelmi forgalomban nálunk nem kapható, de jogvédelem alá eső termékek esetében a nem forintban meghatározott árakat a szakértői vélemény készítésének időpontjában érvényes, az MNB árfolyamainak kerekítésével váltották át.

A Szombathelyi Városi Ügyészség 3847/2008. számú bűnügyében a szakértő például az egyes szoftverek értékének meghatározásakor, azok közvetlen forgalmazása esetén (a jogtulajdonostól közvetlenül beszerzett termékek esetében) a jogtulajdonos által meghatározott árból, míg más esetekben a disztribútori árból indult ki.

Helytelennek tűnik azonban az elavult termék (szoftverek) esetén alkalmazott árkalkuláció. Az esetek többségében ugyanis ilyenkor a szakértő az

¹⁴ Például: a Windows 3.1 a korábbi szoftververzió, míg az újabb a Windows Vista, illetve a Windows 7.

adott szoftvernek a szakértői vélemény készítésekor meglévő szoftverváltozat¹⁴ árát vette figyelembe, mégpedig úgy, hogyha az új szoftverváltozatokból több is forgalomban volt, akkor a legolcsóbb változat árát tekintette irányadónak. Ez a becslési módszer azonban aggályos lehet, hiszen az új verziók lényege, hogy azok szoftverfejlesztések eredményeként jelennek meg a piacon, céljuk, hogy a korábbi termékekhez képest új funkciókat kínáljanak, a technikai fejlődéshez alkalmazkodjanak stb. Ezek miatt, úgy gondoljuk, hogy nem lehet azonos értéke a szoftver korábbi és új verziójának. Emiatt tartjuk inkább elfogadhatónak azt az ár-meghatározási módszert, amelynél azon programok esetében, amelyek már nem kaphatók kereskedelmi forgalomban, az utolsó forgalomban lévő kereskedelmi érték vagy a még forgalomban lévő helyettesítő termék forgalmi értéke, illetőleg ennek utolsó forgalomban lévő kereskedelmi értéke adja az árkalkuláció alapját.

A Kecskeméti Városi Bíróság 651/2009. számú ügyében a szoftverek árának meghatározásakor a nagykereskedelmi ár adta a szakértő számítási módszerének az alapját. A szakértői véleményben „*a mű kiadóját illetve gyártóját ért kár disztribútori árak alapján került meghatározásra több forgalmazó nagykereskedelmi illetve disztribútori árai alapján. A károkozás értéke nem vonható párhuzamba a kiskereskedelmi forgalomban kapható szoftverek értékével. Ennek oka, hogy a másolt szoftverek CD/DVD/HDD lemezei jelen esetben nem hordozzák a kiskereskedelmi forgalomban kapható forgalomba szoftvercsomagok jellemzőit. Azaz nincs eredetivel hasonlatos csomagolása, licenc papírok, hologramos matrica, használati leírás, gyári címkézés. Az értékalkuláció már a tényleges kár értékét tükrözi, annak korrekciója a kiskereskedelmi és nagykereskedelmi, illetve disztribútori árak különbségét figyelembe véve, a szerzőket és kiadókat ért közvetlen kimutatható károkozás tekintetében történt.*”

Szoftverforgalmazó cégek árlistáinak átlagárai – az előző árkalkulációhoz képest ennél a számítási módnál a szakértő a fellelt termékárak átlaga alapján határozta meg az egyes termékek árait.

Az átlagár-kalkulációk esetében a szakértők általában a nettó kiskereskedelmi árból indultak ki, és ezek az értékek adták az átlagszámítás alapját.

Nettó kiskereskedelmi ár – az esetek többségében a szakértők a szoftverek árának meghatározásakor az 5/95. számú, illetve a 15/2000/1-2. számú SzJSzT vélemény szerinti ármeghatározás módszerét alkalmazták. Ezekben a véleményekben az ármeghatározás alapját a műpéldányok kiskereskedelmi ára adta, amelybe azonban az áfát nem számították bele. A véleményben az SzJSzT rögzítette, hogy az okozott vagyoni hátrány eltérő módon számítható ki a különböző műtípusonként, illetve aszerint, hogy a jogsértés a szerzői

mű jogosulatlan többszörözése és terjesztése útján vagy anélkül (például jogosítatlan sugárzás által) valósult-e meg. Az alábbi számítási mód a szoftver jogosulatlan többszörözése és terjesztése útján keletkezett vagyoni hátrány kiszámítására vonatkozik.

Az SzJSzT 15/2000/1-2. számú véleménye szerinti árkalkuláció lényege: „A vagyoni hátrányba az elmaradt haszon is beletartozik. A szerzőt, illetve jogutódját az által éri vagyoni hátrány (s ezen belül azért marad el haszna), mert a piacon a jogosulatlan műpéldányok (amelyek, éppen azért, mert a szerzői jog tiszteletben tartása esetén felmerülő terhek nem érintik a jogsértőt, sokszor jóval olcsóbbak is) akadályozzák a jogosított műpéldányok értékesítését. A vagyoni hátrány mértékét nem lenne indokolt csökkenteni azokkal a költségtételekkel, amelyek a jogosított példányok piacra vitelével felmerülnek (mint amilyenek a többszörözés és a forgalmazás költségei vagy adott esetben a vám-költség), hisz ezeknek a megtérülése nélkül épp úgy kár éri a szerzőt, illetve jogutódját. Viszont indokolt, hogy a vagyoni hátrányba ne számítson be az ÁFA, hisz az a piacra kerülő példányok esetében sem a szerző, illetve jogutódja ad-digi költségeibe épül be, hanem (elmaradt) állami bevételnek számít.”

Az egyik korábbi bírósági ügyben az eljáró tanács a következőképpen írta le a szoftver jogosítatlan többszörözése és terjesztése esetén felmerülő vagyoni hátrány számítási módját: „Az okozott vagyoni hátrányt tehát úgy kell meghatározni, hogy a jogosulatlanul használt szoftver példányszámát megszorozzuk annak egységárával. Az ár itt természetesen nettó (ÁFA nélküli) árat jelent. Ez az ár vagy a terjesztésre jogosult természetes vagy jogi személy valamelyikének nyilvános árlistájából tudható meg vagy a szoftver előállítására vonatkozó szerződésből következik. Amennyiben több terjesztésre jogosult természetes vagy jogi személy és ezzel együtt több – egymástól eltérő – árlista létezik, elsősorban a szoftver eredeti forgalmazója vezérképviselőjének árait kell figyelembe venni. Ilyen általában csak egy van, aki azután képviseli viszonteladói (díler) hálózatát.”¹⁵

Hangfelvételek

Az egy hangfelvételre jutó jogdíj mértékét is így határozták meg: „a cd lemezen lévő hangfelvételek osztva az átlaggal”¹⁶. Természetesen ez a mód-

¹⁵ A testület által adott SzJSzT 5/95. számú vélemény. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeinek gyűjteménye II. kötet 1990–1996. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 220. o.

¹⁶ Pontosabban az átlagár osztva a CD-n lévő hangfelvételek számával. (A szerző.)

szer csak abban az esetben alkalmazható, ha a hangfelvételt tartalmazó hanghordozón az eredeti hanghordozóval egyező számú hangfelvétel található.

Nagykereskedelmi nettó ár – filmalkotások és hangfelvételek esetén az ár-kalkuláció alapja néhány esetben a nagykereskedelmi nettó ár volt. Az eme ár-kalkulációt alkalmazó szakértők az árba a jogszerűen kiadott hangfelvétel előállítási költségét, a szerzői és előadóművészi jogdíjat, az egyéb munkadíjat, az anyagköltséget és más – pontosan meg nem határozott – ráfordításokat is beleértették. Ez nagymértékben egyezik az SzJSzT 19/2000. számú véleményében írtakkal, amely szerint hanghordozók esetén a vagyoni hátrány mértékének számításánál „*okozott kárnak a kazetta előállítási értékét (szerzői jogdíj, előadóművészek honorárium, munkadíjak, gyártási költségek, stb.), és az elmaradt hasznot, azaz a kiadó hasznát tekintjük. A két értéket összeadva megfelel a kazetta nagykereskedelmi nettó árának, melyben az anyagköltség nem szerepel.*”

Ennél a számítási módnál is előfordult, hogy a vagyoni hátrány becslést mértékét az eredeti, jogtisztá műsoros DVD-k – kiadók szerint átlagolt – nettó árával egyezően határozták meg. Vagyis a szakértő nem vizsgálta külön-külön az egyes termékek esetén az árat, hanem átlagolta őket, és úgy határozta meg a vagyoni hátrányt, hogy minden termék esetén ugyanazzal az átlaggal számolt. A Szombathelyi Városi Ügyészség 3847/2008. számú ügyében a szakértő a vagyoni hátrány megállapítása előtt leszögezte, hogy az általános gyakorlat szerint a jogosított (jogszerűen többszörözött, terjesztett) hangfelvételek nagykereskedelmi árai (*published price to dealer; PPD*) adják a számítási alapot a vagyoni hátrány meghatározásakor. A vagyoni hátrány számításánál abból kell kiindulni, hogy a hamisított, jogosítatlan hangfelvételek az eredeti, jogosított termékek helyét foglalják el a piacon.

Ha elfogadott lenne egy olyan átlagár, amely alapul szolgálna az egyes hangfelvételek vonatkozásában az okozott vagyoni hátrány meghatározásához, akkor egyszerű művelettel meghatározható lenne a nyomozó hatóság által az a büntetőjog szempontjából egyedül releváns kérdés, hogy az okozott vagyoni hátrány meghaladja-e a minősítési értékhatárt.

A Mahasz jogdíja – a bruttó kiskereskedelmi árhoz hasonló arányban jelent meg a szakértői véleményekben az, hogy a többszörözött hangfelvételek esetében a Mahasz többszörözésre vonatkozó jogdíjszámítási módszerét alkalmazták a számítógépen talált zeneszámok által okozott vagyoni hátrány meghatározásánál. A Mahasz jogdíjközleményének II. 1. B és C pontja szerinti jogdíjszámítási módot tekintették irányadónak.

Ez a gyakorlat azért nem megfelelő, mivel a Mahasz kizárólag a közös jogkezelés hatálya alá eső felhasználási formák esetében jár el a hangfelvétel-előállítók megbízásából. Egyedi felhasználások (válogatáslemez készítése, egyedi internetes – úgynevezett *on demand* – letöltések stb.) esetén külön-külön az egyes hangfelvételek előállítóinak engedélye szükséges.

A Mahasz által végzett közös jogkezelés hatálya csak a nyilvános előadásra (üzletek, vendéglátóhelyek, rendezvények stb.), a nyilvánossághoz való közvetítésre sugárzás útján, vezetékkel vagy bármely más hasonló eszközzel (rádiók, televíziók, internetes rádiók: webrádió, blográdió, streaming stb.), és a nyilvános helyen való bemutatás céljából történő többszörözésre (háttérzene vendéglátóhelyeken, DJ-k, zenegép üzemeltetése) terjed ki.

Ebből adódóan a szakértő csupán ezeknél a felhasználási módoknál veheti figyelembe a jogdíjközleményben meghatározott árakat, de egyéb esetben ez nem számít megfelelő kiindulási pontnak, tekintettel arra, hogy egyedi felhasználás esetén az egyes hangfelvételek előállítóinak az engedélye szükséges.

Speciális jogdíjszámítási módok – az SzJSzT 29/2000. számú véleményében a *nem legális válogatásokhoz* kapcsolódóan a vagyoni hátrányt a CD-knek az elkövetés idején érvényes hivatalos statisztika szerinti nettó nagykereskedelmi átlagárában határozták meg. Ez az átlagjogdíj a testület véleménye szerint tartalmazza a szerzők és az előadók jogdíját is. Ezt az átlagárát a testület a Mahasz által elismert statisztika szerint határozta meg.¹⁷

A nem legális válogatások esetében, amikor több albumról, több zeneművet rögzítenek egy hanghordozóra, természetesen több kiadói jogai sérülnek egy időben. Ilyen esetekben a vagyoni hátrány a single (maxi kiadványok) költségeire korlátozódik. Ezekben az átlagárakban a szerzői és szomszédos jogi jogosult jogdíjigénye is bennefoglaltatik. Hasonló következtetésre jutott a testület az SzJSzT 8/2000/1-2. számú véleményében is, miszerint a válogatott, másolt egy-egy hangfelvétel esetében a vagyoni hátrány becslést érteke az úgynevezett single lemez (maxi CD) nagykereskedelmi nettó árának felel meg, e vonatkozásban a hangfelvétel-előállítók hivatalos statisztikája szerinti átlagárát kell alapul venni.

Az mp3 zenei fájlokból álló nem legális válogatások esetében a nem beazonosított albumok, illetve számok értékét a következők szerint határozták meg a Szombathelyi Városi Ügyészség előtt 3847/2008. számon folyamatban volt ügyben: „*2005-ben Magyarországon a CD lemezek nagykereskedelmi nettó átlagára – ha abból levonjuk a gyártási költséget – 3000,-Ft. Tehát egy*

¹⁷ Lásd még: SzJSzT 19/2000.

album illegális másolásával 3000, Ft vagyoni hátrányt okoz. Amennyiben az elkövető olyan válogatás lemezt készít, melyet ő maga szerkeszt – különböző albumokról válogat hangfelvételeket –, a vagyoni hátrányt hangfelvételeként állapítjuk meg, mégpedig abból a tényből kiindulva, hogy egy albumon átlagosan 10 hangfelvétel található. Tehát hangfelvételeként okozott vagyoni hátrány 300,-Ft. Ez az összeg, akkor is irányadó, ha az elkövető MP3 vagy más tömörítési módszer segítségével többszörözi a cd-re a hangfelvételeket.”

A vagyoni hátrány meghatározása ebben az ügyben az mp3-fájlok vonatkozásában a következők szerint alakult: (nettó nagykereskedelmi átlagár mínusz gyártási költség (háromezer forint) osztva a hangfelvételek átlagos számával (tíz darab). A véleményben a szakértő azonban nem jelölte meg, hogy mi alapján határozta meg az átlagárakat, valamint a hangfelvételek átlagos számát. A kérdés szabályozása esetén szükséges lenne kitérni ezekre a kérdésekre is.

Előfordult azonban, hogy az mp3-fájl formátumú hangfelvételek árának meghatározásakor a másolt hangfelvételek vonatkozásában a szakértő a Magyar Hanglezkiadó Szövetsége által meghatározott, a zeneművek nyilvános sugárzásának céljából történő többszörözés jogdíjainak mértékét vette alapul (Kaposvári Városi Bíróság, 201/2008. számú bűnügy). Ennek alapján a jogdíj értéke 160 forint plusz áfa (azaz bruttó 192 forint) zeneműenként és többszörözésenként. A szakértő a számítás alapján indokaként előadta, hogy 2000. január 25. óta a Magyar Hanglezkiadó Szövetsége a hangfelvétel-előállítók többszörözési jogát [Szt. 76. § (1) bek. a) pont] is közös jogkezelés keretében érvényesíti. A közös jogkezelés útján érvényesített jogdíjigényekkel, azoknak a jogosultak között történő felosztásáig, a közös jogkezelő szervezet rendelkezik [Szt. 92. § (2) bek.]. Ebből adódóan a jogdíjat a Mahasz részére kell megtéríteni. Ezért azokban az esetekben, amikor a zenemű nem volt egyértelműen azonosítható (amiből következik az is, hogy a kiadó sem volt azonosítható), a Mahaszt jelölte meg mint jogtulajdonost.

A vagyoni hátrány számításának ez a módszere a Mahasz hatáskörébe tartozó jogdíj-meghatározási módszert veszi alapul, ez azonban helytelen, mert a Mahasz hatásköre a vonatkozó esetkörre nem terjed ki.

Karaokeállományok – a Kaposvári Városi Bíróság 201/2008. számú ügyében a merevlemezen összesen 3959 midi (illetve „kar”) állományt talált a szakértő. „A midi fájl egy nemzetközi zenei fájl szabvány, mely lehetővé teszi, hogy zeneműveket oly módon dolgozzák fel digitális formátumban, hogy az visszazontható legyen a zenét alkotó hangszeres sávokra (16 sáv) és azok

összetevői bármikor továbbmódosíthatók legyenek.” Ezeknek a fájloknak a segítségével van lehetőség a karaokerendezvényeket szervezni.

A midifájlgyártók azonosítót helyeznek el a midifájlon belül. Amikor egy midifájlból annak készítőjének nevét keressük, ismernünk kell ezt az azonosítót. Magyarországon két cég található, amelyek az Artisjus hivatalos partnerei, és midifájlokat állítanak elő, illetve árusítanak. A szakvélemény készítése során csak ennek a két cégnek az azonosítóját tudta a szakértő meghatározni, a külföldi midifájlgyártókat nem tudta azonosítani. A midifájlok előállításából eredő kár megállapítása átlagár alapján történt, amely a szakvélemény készítésének időpontjában darabonként ötszáz forint (áfával növelt érték).

Üreskazetta-díj – az Ózdi Városi Bíróság 230/2009. számú ügyében a fizetendő jogdíjakat a 2009. február 27-én kiadott *Hivatalos Értesítő* (a *Magyar Közlöny* melléklete) 2009/8. számában (2494. oldal) közreadott fizetendő jogdíjak alapján kalkulálták.

Filmalkotások

A Szombathelyi Városi Ügyészség 3847/2008. számú ügyében a filmek esetében a kiadót tekintették jogtulajdonosnak, ezért az érték megállapítása a kiadók által meghatározott ár szerint történt. A Nagykanizsai Városi Bíróság 247/2008. számú ügyében a szakértő a filmalkotások árát a hazai kiadók által forgalmazott másoros DVD-k nettó kiskereskedelmi átlagárából – az időszakos akcióktól, vásárlási kedvezményektől eltekintve – határozta meg.

A Kecskeméti Városi Bíróság 21/2009. számú ügyében a bűncselekmény elkövetési tárgyai engedély nélkül többszörözött filmalkotások voltak, amelyeket az elkövető az interneten keresztül kívánt értékesíteni. A vagyoni hátrány meghatározása során a szakértő a Filmjus által közzétett jogdíjakkal indult ki. A szakértői vélemény szerint a jogdíj mértéke függ egyrészt a többszörözött mű áráról, másrészt a többszörözés példányszámától, harmadrészt a felhasználó szerzői jogi védelem alatt álló filmalkotásnak (filmalkotásoknak) az adott hordozón lefoglalt arányától.

A Filmjus alapvetően három, a szerzői jogot érintő kérdés vonatkozásában határoz meg jogdíjat:

- a filmalkotások sugárással, vezeték útján vagy más hasonló eszközzel vagy módon történő nyilvánossághoz közvetítése, illetve egyes nyilvános előadással történő felhasználása után fizetendő jogdíjak;

- a filmalkotások analóg vagy digitális hordozón (videoCD, CD-R, CDi, DVD) többszörözött példányonkénti terjesztése után fizetendő jogdíjak;
- a filmalkotások nyilvánosság számára lehívással (on demand) hozzáférhetővé tétele fejében fizetendő jogdíjak vonatkozásában.

Ezeket a jogdíjakat a Filmjus az Szjt. 90. §-ának (3) bekezdése szerint a jogdíjakat és a felhasználás egyéb feltételeit tartalmazó díjszabást a jogkezelő egyesület a jóváhagyás után a *Magyar Közlönyben* saját nevében nyilvánosságra hozza. Ezért ebben a körben ez a jogdíjszámítási mód sem megfelelő.

Igényérvényesítés

A büntetőeljárásban alapvető követelmény a sértett kilétének megállapítása, mivel egyrészt csak így tudja gyakorolni eljárási jogait, másrészt a vagyoni elleni bűncselekmények a sértettek száma szerint minősülnek egy- vagy többrendbelinek. Azonban, míg például a lopás esetén viszonylag egyszerű megállapítani a sértett személyét (és a sértettek számát), addig a szerzői jogok megsértése esetén ez koránt sincs így. Akitől elvették a dolgát jogtalanul, az az kikerül a birtokából, ezt érezni és tapasztalni fogja. A szerzői jogok megsértése esetén ellenben, legyen az például hang-, képanyag vagy szoftver illegális letöltése, a jogosult sok esetben nem is tudja, hogy a szerzői stb. jogait megsértették volna. Így ő maga nem fog a hatóságnál jelentkezni. Természetesen, a másik oldalról, a hatóságnak tájékoztatnia kell a sértettet, ez pedig feltételezi a kilétének a megállapítását. A szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése esetén azonban ez nem egyszerű feladat. Egyrészt nem ritka, hogy a bűncselekménynek harminc-negyven, sőt akár ennél is több sértettje legyen. Az sem ritka, hogy a sértettek külföldi székhelyű kisebb cégek, szoftverfejlesztők, hasonlóak. Ezek kilétének, értesítési címének megállapítása nem csekély feladat, értesítésük pedig – főleg, ha külföldi sértettéről van szó – sokszor nehézkes, nem kevés anyagi terhet okoz, és az eljárás elhúzódását is maga után vonja.

A sértett kilétének a megállapítása és az eljárási jogai gyakorlásának az igényérvényesítés lehetővé tétele nem csupán a sértett érdeke, hanem adott esetben a terhelté is. Volt olyan eset, amikor a terhelt számítógépén három szoftvergyártó cég programjai voltak jogosulatlanul feltelepítve. A három közül csupán az egyiknek volt Magyarországon fióktelepe, elérhetősége, és ez a cég hajlandó is lett volna kiegyezni a gyanúsítottal közvetítői eljárás keretében abban, hogy fizesse meg az őt ért vagyoni hátrányt. Ebbe a gyanúsított

is beleegyezett. Az eljárás azért hiúsult meg, mert a másik két sértettet nem tudták fellelni és beszerezni a hozzájáruló nyilatkozatukat, pedig a gyanúsított hajlott arra, hogy a büntetőeljárás további folytatása helyett nekik is megfizeti az okozott vagyoni hátrányt. Így viszont az ügyészség vádat emelt a gyanúsított ellen, a bíróság pedig elmarasztalta.

A büntetőjog lehetséges szerepe a hamisítás elleni harcban

A tanulmány második részében a szerzői jogot sértő bűncselekmények miatti büntetőjogi szerepvállalás lehetőségére és mértékére (szintjére) próbálunk egyfajta megoldást nyújtani, illetve magyarázatot adni arra a főként jogvédői oldalról felvetődő kérdésre, hogy valóban túlzottan enyhének tekinthető-e a büntetés kiszabási gyakorlat, végül vázoljuk, hogy milyen lehetőségeik vannak a büntetőügyekben eljáró hatóságoknak a bűncselekmények megítélésakor. Mindezek során a következőkre szükséges rámutatni.

Az állami büntetőhatalom célja alapvetően a társadalmi rend védelme, épségben tartása. Ennek megfelelően célja, hogy megelőzze egyrészt azt, hogy az emberek a társadalmi rend elleni cselekményeket, bűncselekményeket kövessenek el (generális prevenció), másrészt azt, hogy aki már követett el bűncselekményt, ezt ismét megtegye (speciális prevenció). E megelőzésnek mint célnak az *eszköze* (de nem egyedüli eszköze) egyrészt a bűncselekmények körének meghatározása (mit szabad és mit nem szabad tenni), másrészt a büntetés kilátásba helyezése. A megelőzésnek mint célnak a *módszere* pedig az elrettentés: a társadalom tagjaiban fenyegetésként jelenik meg a büntetés képzete, hogy ne kövessenek el bűncselekményt, a korábban bűncselekményt elkövetőben pedig tapasztalás útján.

Az alapvető célon (a bűnözés megelőzésén) kívül az állami büntetőhatalom természetesen más célokat is tűz maga elé. Ezeket a *kriminálpolitika* fogalmazza meg és címzi az állami büntetőhatalomnak. Tehát a mindenkori kriminálpolitika feladata meghatározni azt, hogy az állami büntetőhatalom az igazságszolgáltatás rendszerén belül a bűnözés visszaszorítása érdekében milyen célokat tűzzön ki, illetve a célt milyen eszközzel és módszerrel érje el. Az újabb célok közül a sértetti reparáció, a jóvátétel, a kiegyezés, a bírói útról való elterelés, a módszerek közül pedig például az elkövetők bizonyos körének gyógyítása (kényszergyógykezeléssel, korábban az alkoholisták kényszergyógyításával), vagy a fiatalkorú elkövetők nevelése jelölhető meg.

Szintén a kriminálpolitika feladata meghatározni, hogy a célokat milyen eszközökkel lehet hatékonyan elérni.

Abban korábban sem volt kétség, hogy a legfontosabb cél elérésében, a bűnözés elleni küzdelemben a büntetőjogi *büntetés* bár kétségtelenül szükséges, de nem a leghatékonyabb eszköz. A büntetés kiszabásának a feladata alapvetően a törvényhozó és a bíróság között oszlik meg.

a) A *törvényhozó* a büntetendővé nyilvánítandó cselekmények absztrakt társadalomra veszélyességi fokát értékelve határozza meg azokat a büntetési kereteket (büntetési tételeket), amelyeket a bíróságnak alapul kell vennie a büntetés kiszabása során.¹⁸ A büntetési tételek meghatározásakor azonban a jogalkotónak az absztrakt társadalomra veszélyesség értékelésén túl figyelemmel kell lennie az *arányosság büntetőjogi alapelvére* is. Az arányosság elvéből egyebek között az vezethető le, hogy a különböző bűncselekménytípusok eltérő súlyához igazodó büntetési tételek egymással összehasonlíthatók legyenek.¹⁹ A magyar kriminálpolitikában időről időre felbukkan az a törekvés, amely a büntetések szigorításában látja a bűnözés visszaszorításának üdvözítő megoldását. Ezzel kapcsolatban az említendő meg, hogy régóta ismert és valójában követendő is az a tétel, hogy a bűncselekmények egyik legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága.²⁰ Kutatás bizonyítja továbbá, hogy a legnagyobb valószínűsége az elítélésnek akkor van, ha az ítélet meghozatalára abban az évben kerül sor, amikor a terhelt ügyét a bíróságon beiktatták. Minél később kerül sor a jogerős határozat meghozatalára, annál nagyobb a valószínűsége a felmentő ítéletnek vagy az eljárás megszüntetésének.²¹

b) A *bíró* a már törvényben meghatározott büntetési tételek keretei között szabhatja ki a konkrét esetben a büntetést, figyelembe véve a konkrét cselekmény társadalomra veszélyességét, illetve az elkövető személyiségét, bűnösségének fokát. Az arányosság elve a bírót is köti, a hasonló tett elkövetőinek ugyanis a cselekménnyel okozott hátrány, illetőleg a bűnösségük mértéke szerint azonos büntetésben kell(ene) részesülniük.²² A büntetés-kiszabási gyakorlat alakítása alapvetően nem tartozik az állami büntetőpoliti-

18 Lásd bővebben: Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 280–281. o.

19 Lásd erről bővebben: Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2001, 66–67. o.

20 Cesare Beccaria: A bűnökről és a büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998, 42. o.

21 Papházi Tibor: A büntető ítélezés szigorúsága II. Társadalomkutatás, 2010/4., 386. o.

22 Nagy Ferenc: i. m. 67. o.

ka befolyása alá.²³ Ennek ellenére volt már kísérlet – bár nem hatékony – arra, hogy a jogalkotó a jogalkalmazást súlyosabb büntetéskiszabás felé terelje²⁴, és napjainkban is hasonló folyamat látszik kibontakozni. Ennek legjobb példája az úgynevezett középértékes büntetéskiszabás.

A Btk. egyik újabb módosítása²⁵ kötelezővé tette az úgynevezett *középmértékes büntetéskiszabást*. Erre már korábban is volt példa. Jogpolitikai indoka az elvileg enyhe ítélezési gyakorlat szigorítása, lényege pedig az, hogy a bírónak a büntetést fő szabály szerint úgy kell megállapítania, hogy a büntetési tétel alsó határához hozzá kell adni a felső és az alsó határ közötti különbözet felét. A középérték szabálya korábban sem állta ki a kritika próbáját. *Ligeti Miklós* megállapítása szerint az 1998. évi LXXXVII. törvény által bevezetett szigorú büntetőpolitika és az annak nyomán (tudniillik a középérték kötelező alkalmazása) megszigorodó büntetéskiszabás nem csökkentette a bűnözés volumenét, és annak szerkezetét sem alakította kedvezően.²⁶ *Papházi Tibor* megállapítása szerint a szigorúság szempontjából az adatok tanúsága szerint az elítéltek számának alakulása nem hozható összefüggésbe a bűncselekmények vagy az elkövetők számának alakulásával. Nem látja továbbá igazolhatónak az 1998 és 2002 közötti, szigorítást célul tűző konzervatív kriminálpolitikát, amely érdeksértőbb (szigorúbb) ítéletek meghozatalával próbálta a bűncselekmények számát csökkenteni.²⁷ *Györgyi Kálmán* a középértékes büntetéskiszabást büntetőjogunk egyik legrégebbi és leghaszontalanabb, de újra és újra visszatérő vitatémájának nevezte.²⁸ *Wiener A. Imre* pedig egyenesen arra mutatott rá, hogy alapvető tévedés az, hogy a büntetési tételkeretben a középérték lenne a tipikus eset szankciója.²⁹ Mindezek ellenére az említett Btk.-módosítás 2010. július 23-i hatállyal ismét bevezette a középértékes büntetéskiszabás intézményét.

Arra az elgondolásra, hogy a magyar büntetéskiszabási gyakorlat túlzottan enyhe lenne, azt kell mondanunk, hogy alapvetően téves. Ez a szerzői jogot sértő bűncselekmények esetében is igaz. *Kertész Imre* megállapításával egyet lehet érteni: „*Helyes ítélezési gyakorlatban az átlag akkor lenne a kö-*

²³ Az 1998. évi LXXXVII. törvény Általános indoklása, 2. pont.

²⁴ Uo.

²⁵ 2010. évi LVI. törvény 1. §

²⁶ Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között VI. Ügyészek Lapja, 2007/4., 45. o.

²⁷ Papházi Tibor: i. m. 383. o.

²⁸ Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984. 274. o.

²⁹ Wiener A. Imre (szerk.): Büntetőjog. Általános rész. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002. 211. o.

*zép mérték, ha a legtöbb bűncselekmény is közepes veszélyességet képviselne. [...] Az átlagos ítélet közelítése az alsó küszöbhez – kisebb súlyú bűncselekmények tömeges előfordulása esetén – nem tekinthető az ítélezési gyakorlat valamiféle torzulásának.”*³⁰ (Csupán csak 2008-ban az ismertté vált 891 szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogsértést megvalósító elkövető 33 521 bűncselekményt követett el!) Általánosan igaz az, hogy a jogalkalmazónak (bíróknak) abban az esetben, ha véleménye szerint súlyos joghátrányt kell alkalmaznia, ezt megteheti a normál szigorúság keretein belül, figyelembe véve a szakmai elveket és az arányosság követelményét.³¹

A büntetések szigorúságának követelése helyett hatékony lehet például a társadalom pozitív irányú befolyásolása, tájékoztatása, az igazságszolgáltatási szervek hatékonyságának növelése a büntetőeljárásban, bűnüldözésben stb. Ha szükséges, elegendő lehet a tág értelemben vett büntetőjog eszköztárából az anyagi büntetőjogi intézkedések, illetve az eljárási szankciók széles körű alkalmazása. A *megrovás* (Btk. 71. §) és *próbára bocsátás* (Btk. 72. §) lehetősége fennáll az összes szerzői jogot sértő bűncselekménynél³², legalábbis azok alapeseténél. E helyütt fontos megjegyezni, hogy büntetést csak a bíróság szabhat ki, az intézkedések közül azonban megrovást az ügyész is alkalmazhat. Ilyenkor a büntetőjogi felelősséget az ügyész állapítja meg, és alkalmaz szankciót, az ügy nem jut el a bírósági szakig.

Az anyagi jogi szankciók mellett meg kell említeni az „*eljárási szankciókat*”. A büntetőjog tág értelemben az anyagi büntetőjogon kívül magában foglalja a büntetőeljárási és büntetés-végrehajtási jogot is. Így, tágan értelmezve, büntetőjogi jogkövetkezmenyen az eljárási és végrehajtási jogkövetkezmenyeket (például magánelzárás) is érteni kell. Az eljárási jogkövetkezmenyeken belül indokolt különbséget tenni abból a szempontból, hogy a jogkövetkezmeny az eljárás sikerét, a bűncselekmény megállapítását célozza-e, vagy a bűncselekmény megállapításához fűződik. Az eljárás sikerét, a bűncselekmény megállapítását célzó joghátrány lehet szankció (például rendbíróság), illetve eljárási kényszerintézkedés (például házi őrizet, előzetes letartóztatás stb.). Ezzel szemben a bűncselekmény megállapítását követő eljárási jogkövetkezmeny (voltaképp „eljárási szankció”) például a *vádemelés elhalasztása* mint „ügyészi próbára bocsátás”. Az ügyész – mondhatni alapesetben – a vádemelés helyett háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetéssel büntetendő bűncselekmény miatt – a bűncselekmény súlyára és a

³⁰ Idézi Papházi Tibor: A büntető ítélezés szigorúsága I. Társadalomkutatás, 2010/3., 293. o.

³¹ Uo. 292. o.

³² Btk. 329. és 329/D §, illetve idevontuk a Btk. 296. §-ába ütköző áru hamis megjelölésének büntetést.

rendkívüli enyhítő körülményekre tekintettel – a vádemelést egy évtől két évig terjedő időre határozattal elhalaszthatja, ha ennek a gyanúsított jövőbeni magatartásában mutatkozó kedvező hatása feltételezhető [Be. 222. § (1) bek.]. A vádemelés elhalasztásának eredményes eltelte után a büntetőeljárást az ügyésznek meg kell szüntetnie. Mivel tehát ezt az ügyészség végzi, így az ügy nem jut el a bírósági szakig. Megemlítendő, hogy ez a lehetőség szintén fennáll az összes szerzői jogot sértő bűncselekménynél³³, legalábbis azok alapeseténél.

Végül utalni kell arra is, hogy a büntetőügyek elintézésével kapcsolatos tendencia mostanában az, hogy ha lehet, az ügy ne jusson bírói szakba, ezért megerősödtek az ügyészség jogosítványai: így egyre inkább előtérbe került az említett vádemelés elhalasztása, illetve a büntetőügyben alkalmazható közvetítői eljárás. De a büntetékiszabási gyakorlat kapcsán is megállapítható egyfajta fokozatosság: ha (fő)büntetést kell kiszabni, a végrehajtandó szabadságvesztés áll az utolsó helyen. A büntetés kiszabása során természetesen értékelni kell a bűncselekmény súlyát és az elkövető személyét is. Így például a viszonylag enyhébb bűncselekményt elkövető első büntényes nagy valószínűséggel nem kap súlyos szabadságvesztés-büntetést.

Az említettekől következően a büntetésnek az állami büntetőhatalom kezében a kriminálpolitikai célok megvalósításában valójában ultima ratio szerepe van (kell hogy legyen). A büntetés csupán egyetlen eszköz az állami büntetőhatalom kezében, egy eszköz, amely célt szolgál, önmagában viszont cél nélküli. „*Tartalmlilag megtorlás, hatásában pedig megelőzés.*”³⁴

A kutatás tárgyául szolgáló bűncselekmények több tekintetben eltérők, azokat nem lehet egységesen kezelni. Mind a statisztikai adatok, mind az empirikus vizsgálat azt mutatja, hogy a Btk. 329/A §-ába ütköző bűncselekmény teszi ki az ügyek döntő többségét. Annak figyelembevételével, hogy ez a bűncselekmény is rengeteg elkövetési magatartással valósítható meg, a hangsúly érdemes erre a bűncselekményre helyezni. E tekintetben pedig az alapvető cél a *megelőzés* kell hogy legyen. Ez viszont nem feltétlenül a büntetőjog szerepvállalását jelenti. Sokkal hatékonyabb eszköz lehet a társadalom mentalitásának pozitív irányú befolyásolása, a felvilágosítás arról, hogy mi számít jogsértőnek, és mi nem. Az empirikus vizsgálat során nem elhanyagolható esetben (15 százalék) lehetett találkozni azzal a védekezéssel, hogy az elkövető nem volt tisztában azzal, hogy amit tesz, az jogellenes. Ez foko-

³³ Illetve a Btk. 296. §-ába ütköző áru hamis megjelölésének bünteténél is.

³⁴ R. Schmidt gondolatát idézi Irk Albert: A büntetés fogalma. In: Gödöny József (szerk.): Irk Albert emlékkötet. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991, 38. o. [Kriminológiai közlemények 37.]

zottan igaz a különböző audiovizuális vagy filmalkotások, szoftverek törvénysértő megszerzése, birtoklása, használata esetén. Az biztosan nem jelentene áttörő eredményt, ha a jogalkotó felemelné a büntetési tételeket. Mint említettük, ez nem hatékony eszköze a bűnözés visszaszorításának, másrészt a szintén említett arányosság elvével sem feltétlenül állna összhangban. A megelőzés a szigorítással nem érhető el, legalábbis kellő mértékben biztosan nem. Ha már a büntetőjog síkján kell maradnunk, a gyors és hatékony felderítés, illetve a gyors felelősségre vonás vezethet eredményre.

Indokoltak látjuk végül *különbséget tenni* azok között, akiknek a fő jövedelmi forrásuk vagy legalábbis az egyik fő jövedelmi forrásuk hamisításból származik (azaz üzletszerűen követik el a szerzői jogi jogsértéseket), és azok között, akik egyébként nem ebből élnek. A büntetőjogi fellépést az előbbiekkel szemben kétségtelenül indokolt fenntartani. A többi jogsértő esetében azonban el kell gondolkodni a büntetőjogi szerepvállalás mértékén. Ennek során két szempontot kellene figyelembe venni. Az egyik a büntetőjog ultima ratio jellege, nevezetesen az, hogy ha egy jelenséget meg lehet oldani jogon kívüli eszközökkel, akkor azokat kell igénybe venni, ha viszont szükség van a jogi fellépésre, akkor először a büntetőjogon kívüli eszközöket kell alkalmazni. Itt jöhet szóba a polgári jogi felelősség megállapítása, a kártérítés lehetősége, vagy a kriminális szabálysértések megfogalmazása. A büntetőjogi védelmet csak a legsúlyosabb esetekben indokolt igénybe venni. A másik szempont ehhez kapcsolódva, hogy itt végeredményben – az áru hamis megjelölése kivételével, amely gazdasági bűncselekmény – vagyon elleni bűncselekményekről van szó. A vagyon elleni bűncselekmények esetén a jogalkotó több esetben meghatározza azt a minimális elkövetési értéket, amely alatt bűncselekmény nem valósul meg. Ez jelen esetben húszezer forint, illetve az áru hamis megjelölése esetén százezer forint. Ezzel összefüggésben, a vagyon elleni bűncselekmények jelentős részének van szabálysértési alakzata. Mindezek alapján megfontolandónak tartjuk egyfajta cezúra meghúzását, és azt javasoljuk, hogy – az üzletszerű elkövetés kivételével – a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése esetén a százezer forintot³⁵ meg nem haladó vagyoni hátrányt okozó cselekmény ne minősüljön bűncselekménynek, csupán szabálysértésnek. Ez egyrészt megoldást nyújtana arra a problémára, amely abból fakad, hogy a jogalkalmazó több esetben minősítette ugyanazt a cselekményt egyszer áru hamis megjelölésének, másszor szer-

³⁵ A százezer forintos határt célzó javaslat természetesen nincs köbe vésvé. Megfelelően megalapozott, szakmai indokok alapján elképzelhetőnek tartjuk annak esetleges kisebb értékben való meghatározását. A fontos az lenne, hogy elinduljon egyfajta együtt gondolkodás ebben a kérdésben.

zői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének, és míg az előbbi esetben megállapította a bűncselekmény hiányát, ha az elkövetési érték a százezer forintot nem haladta meg, az utóbbi esetben nem tekinthetett el a büntetőjogi felelősség megállapításától. Másrészt figyelemmel lenne a Magyar Szellemi Tulajdonvédelmi Tanácsnak a szellemi tulajdon sérelmére elkövetett cselekmények büntetőjogi szankcionálásáról szóló állásfoglalására, amely szerint az a szabályozás, amely „szankcionálja a nem kereskedelmi mértékben elkövetett cselekményeket és az üzletszerűség már a tényállás minősített esete [...] eltér az Európai Unió tagállamainak gyakorlatától, mivel valamennyi tagállamban csak a kereskedelmi mértékben elkövetett szándékos cselekményeket szankcionálják”³⁶. Harmadrészt nem jelentene általános amnesztiát a szerzői jogok megsértőire nézve. Az empirikus kutatás adatai alapján harminc százalék alatti azoknak az ügyeknek a száma, amelyekben a vagyoni hátrány nem haladja meg a százezer forintot. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a javasolt megoldásban pusztán a büntetőjogi fellépés kényszerűen szűnne meg, polgári jogi úton természetesen az okozott vagyoni érdeksérelem orvosolható marad.

Összegzés

A szerzői jogot sértő bűncselekmények csak fenntartásokkal kezelhetők egy kalap alatt. Úgy gondoljuk, hogy előfordulási gyakoriságukra tekintettel különös hangsúlyt a Btk. 329/A §-ába ütköző bűncselekményre kell helyezni. Az általunk végzett kutatás tapasztalata az, hogy ennek a bűncselekménynek az üldözésével kapcsolatban a büntetőjognak önmegtartóztatást kellene tanúsítania, és csak az olyan cselekményeket kellene a jövőben kriminalizálnia, amelyek valóban arra érdemesek. Ezek a cselekmények kétségtelenül az üzletszerűen elkövetett szerzői jogi jogsértések. Az ezen kívüli jogellenes cselekmények kordában tartása érdekében – tekintetbe véve egyrészt a büntetőjog ultima ratio jellegét, másrészt azt, hogy teljes felszámolásuk már csak azért is lehetetlen, mert a lakosság jelentős hányada érintett a témában – hatékonyabb eszköznek gondoljuk a társadalom mentalitásának pozitív irányú befolyásolását, a felvilágosítást arról, hogy mi számít jogsértőnek, és mi nem. A büntetőjogi szerepvállalást ebben a körben csak az olyan cselekmények tekintetében tartanánk követendőnek, amelyek százezer forintnál nagyobb va-

³⁶ http://www.hpo.hu/testuletek/msztt/allasfog_2005_Btk.pdf

gyoni hátrányt okoznak. Hangsúlyozni kell, hogy ezzel a megoldással pusztán a büntetőjogi fellépés kényszere szűnne meg, polgári jogi úton természetesen az okozott vagyoni érdeksérelem orvosolható marad, és az sem lenne ördögtől való, ha az említett cezúra alatti értékre elkövetett jogsértések szabálysértésnek minősülének.

A nyomozó hatóságok részéről fontos és támogatandó az a kezdeményezés, amely az egyes szerzői művek árának kereshető adatbázisba foglalását célozza, mivel ennek segítségével hatékonyan, egységesen lenne meghatározható, hogy valamely cselekmény bűncselekményként vagy szabálysértésként lehessen elbírálható. Az egységes adatbázis hozadéka lenne az ármeghatározásra kirendelt szakértők véleményének elkészítésére szánt idő kiesése a nyomozás idejéből, a szakértői díjak megspórolásával pedig lehetővé válna az arra fordítandó összegek hatékonyabb felhasználása.

IRODALOM

Beccaria, Cesare: A bűnökről és a büntetésekről. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 1998

Cséka Ervin (szerk.): A büntetőeljárás jogi alapvonalai I. Bába Kiadó, Szeged, 2004

Földvári József: Magyar büntetőjog. Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2006

Györgyi Kálmán: Büntetések és intézkedések. KJK, Budapest, 1984

Irk Albert: A büntetés fogalma. In: **Gödöny József (szerk.):** Irk Albert emlékkötet. MTA Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 1991, 38. o. [Kriminológiai közlemények 37.]

Ligeti Miklós: Büntető- és kriminálpolitika, illetve büntetőjog-alkotás Magyarországon 1993–2003 között VI. *Ügyészek Lapja*, 2007/4.

Magyar Csaba: Mennyit ér a szoftver? *Infokommunikáció és jog*, 2004/1.

Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2001

Papházi Tibor: A büntető ítélkezés szigorúsága I. *Társadalomkutatás*, 2010/3.

Papházi Tibor: A büntető ítélkezés szigorúsága II. *Társadalomkutatás*, 2010/4.

Szathmáry Zoltán: A szerzői vagy a szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése nyomozásának jogalkalmazási anomáliái. *Magyar Jog*, 2010/3.

Tóth Mihály (szerk.): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Kiadó, Budapest, 2006

Wiener A. Imre (szerk.): Büntetőjog. Általános rész. KJK-Kerszöv, Budapest, 2002